

Víchrice z pohľadu anglického vedca

Správa Tatranského národného parku v Tatranskej Štrbe hostila v júni 2005 renomovaného botanika a odborníka v historickej lesníckej problematike, Dr. Olivera Rackhama z Univerzity v Cambridge. Za dlhoročnú prácu v oblasti ochrany prírody mu r. 1998 udelili Rad britského impéria, r. 2000 čestný doktorát univerzity v Essexu a r. 2002 ho zvolili za člena britskej Kráľovskej akadémie. Vydal 12 publikácií, v ktorých sa venuje histórii a využívaniu lesov a stromov v rôznych oblastiach Európy (naposledy vyšlo druhé vydanie jeho knihy *Ancient Woodland: Its history, vegetation and uses in England*). História lesov možno pokladať za odvetvie historickej ekológie. Dr. Rackham navštívil Tatry v súvislosti s veternou kalamitou a po návrate zaslal Správe TANAP-u správu, ktorá obsahovala jednak informácie o skúsenostiach z veľkých víchríc v Anglicku a jednak jeho postrehy a odporúčania na riešenie situácie v Tatrách po pustošivej víchrici v novembri 2004.

Veľké víchrice vo svete a skúsenosti, z ktorých sa môžeme poučiť

Ide o veľké víchrice v Anglicku (1987, 1990 a 2002) a Francúzsku (1999). Dr. Rackham ich rozoberá z viacerých aspektov. Berie do úvahy okamžité, krátkodobé až dlhodobé dôsledky, reakcie ľudí na víchrice, rozdiely medzi vysadenými a prírodnými lesmi a poznatky, ktoré z toho vyplývajú pre národné parky. Tvrdí, že víchrice nie sú kalamity. Sú to síce zriedkavé, ale úplne normálne prírodné udalosti, ktoré sú súčasťou normálnej dynamiky lesov a ekosystémy sú adaptované na obnovu ich následkov.

Vynára sa otázka, či podľa prírodných zákonov musia byť všetky stromy v zvislej polohe, alebo je to iba ľudský výmysel? Ak viac ako šestina koreňového systému ostane v pôde, strom spravidla prežije. Netreba sa ponáhľať v reakciách na víchricu. Víchrice sú vo všeobecnosti pre divokú prírodu vynikajúce. Vo väčšine prípadov predchádzali perióde narastajúceho zatienenia, ktoré potláčalo veľa rastlín a znižovalo početnosť vtáctva.

Dr. Rackham spomína, ako mu r. 1987, štyri dni po veľkej víchrici v Anglicku, zavolať redaktor známych novin. Obrátil sa na neho ako na renomovaného odborníka so žiadosťou o napísanie článku o dôsledkoch víchrice. Dr. Rackham odpovedal, že ich hľadá. Keďže

noviny chceli článok hneď, napísal ho niekto iný, ale podľa neho podal vysvetlenie víchrice nesprávne. Dnes si myslí, že 15 miliónov stromov sa nenávratne stratilo. Prvým opatrením bolo totiž odstránenie všetkých stromov, ktoré sa pokladali za mŕtve. Drevo sa muselo rýchlo vyťažiť, aby sa neznížila jeho hodnota. Oveľa viac stromov ako pri víchrici sa však zničilo pri ťažbe. Vo vlhkej zime r. 1987 sa poškodila pôda i vegetácia.

Dr. Rackham ďalej uvádza, že úspešnou novou výsadbou sa zničia takmer všetky prírodné a historické vlastnosti lesov. Preto je v súčasnosti jedným z hlavných ochranárskych opatrení odstraňovanie umelo vysadených stromov z pôvodných lesov. Ak chceme v lese počítať aj s ťažbou dreva, malo by to byť jasne formulované v manažmentovom pláne národného parku. Dôležité je aj to, aby sa platný manažmentový plán nemenil len kvôli víchrici.

Problémy súvisiace s víchricami v strednej Európe sa podľa neho spájajú s dvomi špecifickými vlastnosťami smreka. Túto drevinu víchrice zjavne poškodzujú viac než ostatné a druhou jej špecifickou vlastnosťou je náchylnosť na napadnutie podkôrnym hmyzom. Dr. Rackham píše, že smrek je prirodzene katastrofickou drevinou – víchrice a podkôrny hmyz sú normálnou súčasťou jeho života. Ak chceme mať prírodné lesy, musíme akceptovať aj skutočnosť, že v ňom budú niektoré stromy v horizontálnej polohe, iné zhoria a ďalšie zožerie podkôrny hmyz. Nebudeme ich mať na každom štvorcovom metri, ale niektoré pôvodné porastové plochy sa môžu zmeniť na lúky. Toto je prirodzený spôsob života prírodného lesa, ak sa podobné veci nikdy neudejú, nejde o prírodný les! Najlepšia rada, akú nám môžu Angličania v tejto súvislosti ponúknuť, znie: „*Vyvarujte sa chýb, ktoré sme urobili my, neopakujte ich!*“

Víchrice vo Vysokých Tatrách 19. 11. 2004

Dr. Rackham rozoberá charakter víchrice (vek a štruktúru stanovíšť, vplyv štruktúry lesa, vplyv druhov, silu víchrice, pôvod štruktúry stanovíšť, predchádzajúce víchrice), následky vetra (čo sa stalo zlomeným stromom, vegetácia, reakcie ľudí, podkôrny hmyz). Zdôrazňuje, že niet pochýb o tom, že prevažná časť lesov postihnutých víchricou nie je staršia ako jednu generáciu. Prehustenie porastov bolo predisponujúcim

faktorom následkov víchrice. Na pokusných plochách východne od Vyšných Hágov zistil napr. štatisticky významný rozdiel – až 54 % smrekovcov, ale len 2 % smrekov ostalo stáť. Signifikantný rozdiel zaznamenal tiež v prípade jedle v blízkosti Kežmarských Žlabov. Podľa poškodenia budov usudzuje, že víchrica nemala výnimočnú silu, za veľký rozsah škôd je zodpovedná skôr nestabilná štruktúra postihnutých lesov.

V záveroch, ktoré majú 18 bodov, Dr. Rackham zdôrazňuje, že víchrica nebola kalamitou. Je to súčasť normálnych prírodných pochodov, hoci má negatívny dosah na historický svojráz určitej lokality. Správa národného parku by mala brať do úvahy najmä jej pozitívne aspekty. Víchrica umožňuje zvrátiť nevhodné manažovanie krajiny. Predošlá situácia je výsledkom udalostí, ktoré by sa nemali opakovať. Akýkoľvek pokus o obnovu územia napr. veľkoplošnou výsadbou stromov by bol kontraproduktívny a viedol by k opakovaniu podobnej udalosti. Ťažba popadaných stromov podľa pozorovaní autora zničila a poškodila viac stromov ako samotná víchrica. Konštatuje, že rozsah poškodenia by sa ešte stále dal zmierniť lepším dozorom a menším zhomom pri výkone prác. Niektoré ťažobné procesy sa mu zdali neracionálne, napr. odstraňovanie smrekovcov kvôli riziku premnoženia podkôrneho hmyzu, alebo premiestňovanie nehorľavých veľkých kmeňov v rámci preventívnych protipožiarnych opatrení, kým horľavé vetvy ostávali v území.

Tatranský národný park má podľa Dr. Rackhama príliš veľa zalesnej plochy a stálo by za úvahu napr. na úkor 10 % lesa obnoviť historické lúky a pastviny ako estetické a hodnotné habitaty zároveň. Medzi drevinami je príliš veľa smreka. Hoci tu smrek pravdepodobne vždy bude dominantnou drevinou, všetko úsilie by malo smerovať k zvýšeniu zastúpenia smrekovca, jedle, brezy, jelše a vrby. To by značne redukovalo nebezpečnú závislosť od druhov, ktoré sú náchylné na víchricu a podkôrny hmyz. Spomínané druhy drevín by zároveň významne prispeli ku kráse Tatier a k ich hodnote ako habitatu.

TANAP je veľmi chudobný na staré stromy, čo by sa malo urýchlene napraviť, mali by sa zmapovať a chrániť v manažmentovom pláne. Národný park je tiež chudobný na mŕtve drevo. Staré stromy predstavujú ekologicky najdôležitejšie časti národného parku v týchto nadmorských výškach, sú tu však len tie, ktoré boli zasiahnuté počas predchádzajúcich víchríc.

Nápory víchríc a podkôrneho hmyzu sú súčasťou prirodzenej ekológie smreka. Sú však potrebné informácie o vplyvoch víchrice, napr. v akom rozsahu ju stromy prežili. Tieto plochy by mali ostať nedotknuté a mali by sa pravidelne sledovať. Víchrica priniesie úžitok veľkým cicavcom – najmä vysokej zveri, habitaty, ktoré boli

Odstraňovanie kalamitného dreva, 2005. Foto: J. Lichý

predtým zalesnené, bude zver viac využívať, hlavne v stredných polohách, ako potravnú základňu.

Veľkou chybou by bolo ponáhľať sa s obnovou víchricou zasiahnutého pásu územia. Aj tieto časti majú svoju ekologickú hodnotu, ak povedú k dočasne alebo stále otvoreným plochám, len zvýšia hodnotu národného parku. TANAP potrebuje stabilný dlhodobý manažmentový plán, nezávislý od politických vrtochov. Z neho by malo byť jasné, že ciele moderného lesníctva a národného parku nie sú rovnaké. Mal by tiež definovať vzťahy medzi lesníctvom a národným parkom. To neznamená, že by malo byť hospodárenie v lese zakázané, na niektorých miestach ho možno pokladať za tradičné využitie krajiny.

Manažmentový plán musí obsahovať aj opatrenia pre prípad novej víchrice, požiaru alebo premnoženia podkôrneho hmyzu. Netreba uvažovať nad tým, z čoho by mala prírodná krajina v budúcnosti pozostávať, na to existujú medzinárodné štandardy. Treba vyvinúť úsilie, aby sa Tatry prispôsobili tejto koncepcii.

Napriek tomu, že mnohí odborníci nemusia úplne súhlasiť so závermi Dr. Olivera Rackhama (niekedy až provokujúcimi), jeho správu možno pokladať za ďalší odborný názor, ktorý môže pomôcť poskladať mozaiku víchricou poznačených Tatier.

Juraj Švajda